

DEN FØRSTE „FLORA DANICA'
CHRISTOFFER HEERFORTS HERBARIUM DANICUM
SEMPERVIVUM OG ANDRE PLANTETEGNINGER

Fund og Forskning, Bind 4 (1957)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ffo/ffo_1957_04-PDF/ffo_1957_04_100872.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=100872>

pdf genereret den : 22/5-2008

DEN FØRSTE „FLORA DANICA“
CHRISTOFFER HEERFORTS HERBARIUM DANICUM
SEMPERVIVUM OG ANDRE PLANTETEGNINGER

AF

† JEAN ANKER

Lige før sin død 2. januar 1957 nåede forfatteren at levere manuskriptet til denne artikel, men ikke at se den i korrektur. I 1955 bragte Fund og Forskning et bidrag af ham om et ornitologisk emne, og der var grund til at tro, at årsskriftet oftere ville nyde godt af hans dybtgående studier indenfor lærdomshistorien og hans store interesse også for boghistorien. Men nedenstående artikel skulle altså blive det sidste der forelå færdigt fra denne udmærkede forskers hånd.

Det europæiske åndslivs renæssance fra omkring midten af det 15. århundrede betød blandt andet en opblomstring af kendskabet til de klassiske forfatteres værker, herunder de fra oldtiden stammende naturhistoriske skrifter. Derved ansporedes man mere end tidligere også til studiet af den hjemlige planteverden, blandt andet fordi man ville forsøge at finde de vækster, som var omtalt i oldtidsskrifterne. En anden drivkraft var, at man havde fået blikket åbnet for naturens skønheder og rigdomme, ikke mindst gennem fremragende kunstneres gengivelse af naturobjekter.

Interessen for planteverdenen havde, hvad der ikke er mindre betydningsfuldt, endvidere en rent praktisk side, fordi planterne spillede så stor rolle som leverandører af lægemidler. Læger og apotekere måtte derfor nødvendigvis have et vist kendskab til lægeplanterne. Særlig Tyskland og Italien må siges at være gået i spidsen for bestræbelserne for at nå til et mere intimt kendskab til den hjemlige planteverden, eller til planterne overhovedet. Thi det må ikke glemmes, at nye horisonter havde åbnet sig ved de store opdagelsesrejser og Amerikas inddragelse i det europæiske verdensbillede. De muligheder, bogtrykkerkunsten og billedreproduk-

tionen havde skabt for spredningen af kundskabsstof gav endelig uanede betingelser for at opbygge et fast fundament for den menneskelige viden, dens vækst og udbredelse: mennesket havde fået en uforgængelig hukommelse, der var til rådighed for alle.

Danmark modtog udefra impulserne til et fornyet og mere omfattende studium af planteverdenen end det, der af praktiske grunde hidtil hovedsagelig havde været drevet i klostrenes urtegårde med deres lægeplanter. De veje, ad hvilke den langsomt voksende botaniske kundskab forplantede sig til vort land, var dels gennem gengivelser af udenlandske, især tyske, læge- og urtebøger, dels gennem danske studerendes ophold i det fremmede, hvor de erhvervede sig kendskab til den nye viden, og endelig gennem indvandrede eller indkaldte fremmede plantekyndige. Af nærliggende grunde blev særlig Tyskland på dette område den store læremester. Det var således en indkaldt tysker, som i det 18. århundrede fik betroet den opgave at sætte udgivelsen af vort botaniske storværk *Flora Danica* igang, nemlig Georg Christian Oeder.

Men allerede før den tid havde der været gjort tilløb til at fremskaffe i hvert fald nogen oversigt over de danske planter især i form af navnelister og ved anlæggelsen af samlinger af tørrede planter, herbarier, med fremmede og indenlandske vækster. Navnlig i det syttende århundrede tiltog herbariernes betydning – man tænke blot på det berømte herbarium på 25 bind, som tyskeren Joachim Burser (1583–1639), professor i Sorø, efterlod sig (det findes nu i Uppsala, hvor det havnede efter Svenskekrigen).

Også havekunstens opblomstring må nævnes som en kilde til botanikens fremvækst, naturligvis især hvad angår kendskabet til den mere fremmedartede flora. Derved fik den tiltagende planteyndest en mere almindelig udbredelse, fortrinsvis dog i de højere kredse af samfundet. Skulle noget større sættes i værk, måtte impulsen hertil, eller i hvert fald de økonomiske muligheder derfor, hidrøre fra disse højere kredse, ofte fra stats- eller kongemagten. Udgivelsen af vor *Flora Danica* var derfor en statsopgave, og det synes også at være kongelige kredse, som gav stødet, eller i hvert fald støtten, til påbegyndelsen af den svage forløber hertil, som skal omtales i det følgende.

Dette værk, som nu opbevares i Det kongelige Biblioteks manuskript-samling (Gl. kgl. Saml. Nr. 722. Fol.), bærer titlen: *Herbarium Danicum sempervivum* og er, som det fremgår af titelbladet „auf Gnädigsten Befehl, zur Abschilterung . . . befördert Von Christoffer Heerfort Apothekern zu Niköping in Falster Im Jahr Christi 1656.“ Herefter skulle bogen følgelig indeholde afbildinger af danske planter og intet mere. Dette gælder imid-

lertid kun for bindets første og største afdeling. Derefter følger nemlig i sidste afdeling en samling tavler med farvestrålende gengivelser af en del i det 17. og 18. århundrede meget yndede haveplanter med smukke blomster. Det drejer sig altså om en sammenstykket samling af billeder af vildtvoksende og dyrkede planter, billeder, som i øvrigt er udført til forskellige tider og af forskellige kunstnere. Bindets ældste del og tyngdepunktet i samlingen udgøres af gengivelserne af de danske planter, og det er dette afsnit, som er tilvejebragt af apoteker Heerfort, og som han har givet den noget ambitiøse titel af Herbarium Danicum.

Heerfort var tysker. Han var født i 1609 som søn af en præst i Schlossdorff i Ungarn. Hans virksomhed i Danmark begyndte, så vidt det kan oplyses, i Nykøbing på Falster, hvor han 1634 fik en bygning eller gård af prins Christian, Christian IV's ældste søn og udvalgte tronfølger (af samtiden kaldet Christian V), som 1632 havde fået Falster og Lolland forlenet og efter sit bryllup 1634 med en tysk prinsesse residerede på slottet i Nykøbing. Til en sådan hofholdning hørte også en hofapoteker, og Heerfort har formentlig fået dette hverv overdraget omkring den tid, da hoffet etableredes. Han blev i øvrigt boende i Nykøbing efter prinsens død 1647 og hoffets opløsning 1652¹). I 1651 havde han fået den ovenfor nævnte gård overladt til ejendom med forpligtelse til, at der stadig skulle holdes apotek i bygningen. Denne overdragelse står formentlig i forbindelse med, at Heerfort ved sit arbejde for og leverancer til hoffet i Nykøbing havde erhvervet sig et tilgodehavende på godt 11.000 rigsdaler. Disse penge så han ganske vist ikke direkte meget til, men han fik vel godtgørelse for dem på anden vis, således ved i 1656 at få kongelig bevilling til at holde apotek i Nykøbing og i 1657 tillige til at drive apotek i Nakskov samt endelig ved i 1660 at opnå bevilling til at åbne et apotek i København, det nuværende Svaneapotek²).

Allerede det anførte vil have givet en forestilling om, at Heerfort var en såre driftig og foretagsom mand. Hans forbindelse med hofkredsene var åbenbart baggrunden eller skabte det materielle fundament for resultaterne af hans virkestrang. Thi her fandt han den nødvendige støtte blandt andet til den del af sit arbejde, som her skal betragtes noget nærmere, sine botaniske studier. Disse udstrakte sig ikke blot til lægeplanterne, men også til hjemlige og fremmede vildtvoksende vækster, hvilket fremgår af de botaniske samlinger, som hidrører fra ham. Af disse er vel de vigtigste to herbarier, som endnu eksisterer. I det 17. århundrede lagde

På modstående side: Håndskrevet titel til Christoffer Heerforts flora. Gl. kgl. Saml. 722. Fol. Originalens størrelse: 42 × 28,5 cm.

HERBARIUM DANICUM

sempervivum;

Dem großen Gott Schöpfer
aller Dinge der noch jährlich zu des Men-
schen Nutzen und ergötzlicher Anschauung
die Erdgewächse nach seiner Allmacht erneu-
ret, und ohne zuthun Menschlicher Hülffe
einem ieden Kräutlein seine sonderliche

Gestalt

Farbe

Geruch und

Kraft

Wunderlich giebet zu schuldigen Ehren :
Seinem Allergnädigsten Könige und Königin
aber zu verhofften sonderbaren Wohlgefallen,
auf Gnädigsten Befehl zur Abschickung
nach denen in Dannemark nicht ohne
Mühe zusammen gesuchten
Lebendigen Kräu-

tern in aller Unter-
thänigkeit befohlen

Von

Christoffer Heerfort Apotheker zu Nisöping
in Salsica.

Im Jahr Christi 1656.

man megen vægt på at indsamle og præparere planter, blandt andet i studieøjemed. Til dette formål var Bursers foran omtalte samling tilvejebragt; og også Ole Worm og Simon Paulli havde betydelige herbarier. Allerede i det foregående århundrede havde denne interesse givet sig udslag i lande som Tyskland og Italien, hvor for eksempel mænd som den i navnet på den nu så kendte lægeplante *Rauwolfia serpentina* hædrede *Rauwolf* og den store naturkyndige *Ulisse Aldrovandi* var blandt banebryderne for den kunst at anlægge systematisk ordnede herbarier. Også *Caspar Bauhin*, der levede på overgangen til det syttende århundrede, havde et stort herbarium, og hans ven, *J. Burser*, har sikkert taget ved lære af ham. Det må også antages, at den sidste har været forbillede for *Heerfort*, eftersom det herbarium af lolland-falsterske planter, han anlagde, i formen minder meget om *Bursers*³⁾.

Dette herbarium forærede *Heerfort* til *Frederik III*, hvem han også overdrog sit herbarium med brasilianske planter og det her behandlede billedværk. Herbarierne findes nu i Botanisk Centralbibliotek. Ved disse gaver har *Heerfort* åbenbart villet sikre sig kongens gunst og yde gengæld for den hjælp og støtte, som den i naturhistoriske indsamlinger interesserede monark havde ydet ham. Det lader sig nemlig godtgøre, at *Frederik III* på forskellig vis havde lettet indsamlingsarbejdet for *Heerfort* og støttet ham ved fremstillingen af såvel herbarium som billedsamling. I sommeren 1655 tilkendegiver kongen nemlig overfor lensmanden, *Ove Skade*, og *Flemming Ulfeldt* til *Orebygård*, at da han har anbefalet (3: befalet) apotekeren ved *Nykøbing Slot*, *Christoffer Heerfort*, at forfærdige et „*Herbarium vivum af det lands urter*“, skal de efter ansøgning stille en bondevogn med tilhørende heste til rådighed for ham, når han har brug for den til udførelse af det hverv, der er pålagt ham⁴⁾. En lignende kongelig meddelelse udgik et par år senere til *Frederik Urne*, *Halsted Kloster*⁵⁾. *Heerfort* havde således gratis befordring under sine botaniske studierejser på øerne, hvorved han lagde et grundlag for kendskabet til vegetationen, som senere kunne anvendes af andre botanikere.

Men ikke blot til indsamlingen af planterne fik *Heerfort* støtte fra kongens side. Det samme gjaldt hans udarbejdelse af billedværket, som var en integrerende del af den opgave, som var stillet ham af hans kongelige velynder. Denne meddeler nemlig *Ove Skade*, at eftersom han, kongen, har befalet *Christoffer Heerfort* at forfatte et *Herbarium vivum* og derhos at lade enhver urt afmale med sin egen og naturlige farve, da bedes *Skade* af lenets uvisse indkomster at lade udbetale en rigsort til den pågældende maler for enhver urt, som på denne måde bliver afmalet⁶⁾.

Den maler, der her er tale om, hed *Bartholomæus Spitzmacher*, en noget

eventyrlig skikkelse, som oprindelig hørte til den betroede kreds omkring den svenske enkedronning Maria Eleonora, Gustav Adolfs ægtefælle. Hun lå i stadige stridigheder med den svenske formynderregering, der med megen og åbenbart berettiget mistro betragtede de hemmelighedsfulde kontakter, som hun opretholdt med sin tyske fyrstelige slægt og med Christian IV og det danske kongehus. Særlig „Danus“ havde den svenske regering af forståelige grunde ikke megen tillid til. Efterhånden udviklede forholdene sig således, at den noget fantasifulde og egensindige dronning besluttede at flygte fra Sverige, et forsæt hun i 1640 bragte til udførelse ved Christian IV's hjælp.

Ved dette noget teateragtige foretagende spillede Spitzmacher, „der Augsburger Controfeyer“ som han benævnes⁷⁾, en fremtrædende rolle. Han var en forsigtig og snu mellemmand ved de lange og stadig foregående forhandlinger mellem enkedronningen og den danske resident, Peter Wibe, som var den egentlige sjæl i sammensværgelsen. Og i Spitzmachers kammer på Gripsholm, hvor dronningen residerede, foregik mundtlige drøftelser i anledning af den forestående flugt⁸⁾. På den første del af denne var han en af dronningens ledsagere og fortalte endog ved en bestemt lejlighed, hvor det kneb lidt for de flygtende, at Maria Eleonora var hans fæstemø, som han havde bortført fra de vrangvillige forældre.

Således kom Spitzmacher altså med til Danmark (på et af de to skibe, Christian IV havde stillet til rådighed for udførelsen af flugten). Her tog den svenske enkedronning i nogle måneder ophold ved hoffet i Nykøbing, medens Spitzmacher blev i byen i mange år og måske døde der; han omtales endnu så sent som i 1668 som beskæftiget med malerarbejde på slottet. På denne måde havde Heerfort ved skæbnens gunst fået en medarbejder eller måske endog impulsen til udførelsen af sit billedværk. Dette kunne han i 1656 overrække til kongen, som lod det indgå i det kunstkammer, han havde indrettet på Københavns Slot. Herfra er det senere overgået til Det kongelige Bibliotek.

Frederik III, den lærdeste og i videnskaben mest interesserede af oldenborgerne, har åbenbart sat megen pris på gaven og skal have ladet de løse folioblade, hvoraf den oprindelig bestod, prægtigt indbinde. Det nuværende smukke skindbind er dog af senere oprindelse, formentlig fra sidste halvdel af det attende århundrede⁹⁾.

Bindet bærer både på for- og bagsiden Frederik III's og dronning Sofie Amalies kronede initialer. Det indledes i øvrigt med en af Heerfort på tysk affattet versificeret dedikation til kongeparret, en tilegnelse på et særligt folioblade, som er gengivet her (s. 89), og af Spitzmacher indram-

met med en i vandfarve udført vignet af sammenslyngede planter, som *Rubus* og Bittersød Natskygge (*Solanum dulcamara* L.). Den sidste kaldes med en folkelig vist særlig i apotekersproget benyttet tysk betegnelse „je länger, je lieber“. I planterne, der i fællesskab kan ses slyngende sig op ad træstammer („Der Lilgenstok unter den Dörnern“), finder Heerfort et udgangspunkt for sin henvendelse til det kongelige ægtepar: „Den Ehe- zwar Wehestand billich man nennt, / Ein Bitter-süss Kräutlein, das mancher wohl kennt / Auch pflegt sich bei Würde viel Bürde zu finden, / Die Herrschafft oft streitet mit wiedrigen Winden, / Euch aber bleibt Euere Purpurne Pracht / In feindlichen Dörnern bei völliger Macht“.

Den lolland-falsterske afdeling af bindet indeholder 91 tavler, hvoraf de to dog er en henholdsvis koloreret og ukoloreret gengivelse af den samme plante („Ulmaria“ = *Spiræa*). De 90 planter, der således er tale om, er afbildet i vandfarve, og gennemgående er Spitzmachers akvareller ganske vellykkede, selvom det tydeligt fremgår af billederne, at de i regelen er udført efter herbarieeksemplarer af planterne. I det hele taget kan de afbildede arter i de fleste tilfælde genfindes i Heerforts lolland-falsterske Herbarium vivum, hvilket for øvrigt stemmer med udtalelserne i kongebrevet om betalingen for at lade urterne afmale¹⁰).

På hvert blad er afbildet en enkelt plante med tilføjelse af dens navn på latin og tysk. En gennemgang af de arter, Heerfort har medtaget, viser, at der er tale om såvel vildtvoksende urter som haveplanter, hvilket ikke er så mærkeligt, eftersom Heerfort som apoteker naturligvis særlig interesserede sig for lægeplanter. Og i slotshaven i Nykøbing har han formentlig haft lejlighed til at studere mange dyrkede planter og vel også haft en afdeling for sine officinelle urter. Og planter fra haverne forvildedes og forvildes naturligvis let, ligesom vilde urter, der brugtes i lægekunsten, ofte plantedes ind i haverne. Skellet bliver således temmelig flydende.

De fleste af de oprindelig indførte planter, som er afbildet af Heerfort, kan endnu findes forvildede her i landet, selv om de i regelen er sjældent forekommende. Nogle kan dog næppe, i hvert fald ikke i nutiden, henregnes til den danske flora, som for eksempel Stormhat eller Venusvogn, *Aconitum napellus* L. (Napellus, „Giftig Eisenhütlein“) og Nådesurt, *Gratiola officinalis* L. (Gratiola, „Erdtgall oder wilder Aurin“), der bl. a. har hjemme i Mellemeuropa, samt Carthamnus tinctorius L. (Cnicus, „Wilder Safran“), der har været dyrket som farveplante under navnet Vild Safran.

Derimod har en del andre vundet borgerret i vor flora som den urteagtige Sommerhyld, *Sambucus ebulus* L. (Ebulus, „Attich oder Klein Holunder“), der dog nu er sjælden, og den temmelig sjældne Lægestok-

rose, *Althaea officinalis* L. (*Althea*, „Eibisch Krautt“), som vist oprindeligt er indført, selv om den kan træffes ved strandbredder i landets sydlige egne.

En plante som Galnebær, *Atropa belladonna* L. (*Solanum somniferum*, „Grosser schlafmachender Nachtschatten“) findes endnu for eksempel ved Moseby på Falster, medens Rundbladet Hareøre, *Bupleurum rotundifolium* L. (*Perfoliata*, „Durchwachs“) nu er et sjældent forekommende ukrudt i haver og mellem sæden. Mesterrod, *Imperatoria ostruthium* L. (*Ostrutium*, „Meisterwurtz“), der tidligere dyrkedes som lægeplante, træffes nu meget sjældent forvildet fra haver enkelte steder i Jylland, på Fyn og Bornholm. Her skal iøvrigt ikke nærmere redegøres for bindet set fra et botanisk synspunkt; herom kan henvises til Linds foran nævnte afhandling³).

Selv om Spitzmachers tavler er ganske gode, overgås de dog i enhver henseende af akvarellerne i sidste afdeling af bindet. Dette er ikke så mærkeligt, eftersom de stammer fra ansete kunstneres hånd.

Medens det var Heerforts opgave at fremstille den lolland-falsterske flora for majestæten, og det skel han trak mellem vilde og dyrkede planter ikke var særlig skarpt, er der i slutafsnittet af billedsamlingen udelukkende tale om gengivelser af haveplanter. Haveliebhaberiet havde gode kår i det 17. århundrede og var, ikke mindst hvad prydhaven angår, inde i en intensiv udvikling. Nye planter med skønne og stærke blomsterfarver, som tilførtes fra den nærmere og fjernere orient og andre fremmede egne, bidrog ved deres pragt til at øge interessen for blomsterhavens mangeartede muligheder. Besiddelsen af store og smukke haveanlæg havde hidtil været et privilegium for fyrsterne og særlig velsituerede medlemmer af adelsstanden. Men kredsen udvidedes nu til de dele af borgerskabet, som ved den opblomstrende storhandel og fabrikationsvirksomhed erhvervede sig så store rigdomme, at de kunne tillade sig den luksus at være med i kapløbet om at anlægge smukke haver, som kunne bidrage til at øge deres anseelse.

Disse forbilleder virkede ud i videre kredse, så at havebøger begyndte at se dagens lys, herhjemme således i 1647, fordi, som forfatteren skriver, „jeg icke haffver fornummet nogen paa voris Tungemaal at haffve skreffvet noget der om tilforn, haffver jeg sat mig fore . . . mine Landsmænd noget at meddeele der om paa voris Danske Tungemaal, menige Mand til Efferretning. I synderlighed . . . dennem som icke altid kand haffve Urtegaards Mænd hos sig til bedre Underretning“¹¹).

Den store og stærkt stigende efterspørgsel efter smukke og fremmedartede haveplanter medførte netop særlig omkring midten af det 17. århun-

drede en fuldstændig hausse i prisen på søgte vækster til havens forskønnelse. Det var den berømte eller berygtede „tulpomani“, som nåede sit højdepunkt i Holland i slutningen af 1730'erne. Interessen koncentrerede sig særlig om løg- og knoldvækster som hyacinter, narcisser, ranunkler og frem for alt liljer og tulipaner, samt tillige for eksempel nelliker. Disse planter med deres prangende farver og ofte prægtige duft virkede fuldstændig betagende på havevennerne og satte de menneskelige lidenskaber i drift, så der var skabt en ypperlig grobund for den nævnte feber på zwibelmarkedet, som i Holland samlede eller spredte formuer så at sige fra den ene dag til den anden. Fantasipriser for sjældne former af tulipanløg kan naturligvis ikke opnås i dag, selv om værdien af løg af særlige sorter kan være ganske antagelige. „Tulpomanien“ var i virkeligheden et spekulationsfænomen, medens selve interessen for blomsterne, deres dyrkning og skønhed kom i anden række.

Den om sig gribende sans og beundring for pragtblomster medførte, at der blev skabt impulser til og grundlag for billedmæssig fremstilling på dette område. Ikke blot derved at fyrster og andre stormænd derigennem søgte at bevare deres yndlinge i varig form, men også fordi de satte en ære i at lade videre kredse nyde godt af deres glæde over blomsterne. En særlig rolle for udbredelsen af kendskabet til de orientalske urter spillede i begyndelsen af det 17. århundrede Wienerhoffet. Den oftest i Prag residerende tyske kejser Rudolph II, Tyge Brahes velynder, var således også mæcen på blomstermaleriets område¹²).

Som eksempel på et pragtværk med blomsterbilleder fra hin periode kan nævnes Basilius Besler's „Hortus Eystettensis“, Nürnberg 1613, en mægtig tavlesamling, som blev fremstillet på foranledning af den tyske fyrste Johann Conrad von Gemmingen, Biskop af Eichstätt. Den skal have kostet ham ikke mindre end 3.000 gylden og indeholder 367 kobberstik med i alt 1.084 figurer. I det hele taget var det som sagt kun fyrster og rigmænd, som rådede over de nødvendige midler til at befordre foretagender af denne art, og et anseligt antal eksempler kunne endnu nævnes. Her må det være tilstrækkeligt at pege på, at en mand som det moderne Preussens grundlægger, den store kurfyrste, Friedrich Wilhelm (1620–88), der gjorde meget for at støtte kunst og videnskab, i sidste henseende ikke mindst inden for planternes område – han grundlagde således en botanisk have i Berlin – var en ivrig samler af planter til haven og af plantetegninger. Blandt andet var planlagt et værk, som skulle afbilde alle planter i Berlinerhaven, der ikke fandtes i „Hortus Eystettensis“. Men hverken denne billedsamling eller kurfyrstens øvrige omfattende samlinger af botaniske originaltegninger kom nogen sinde ud over manu-

Hvid tulipan med mørklilla kanter og årcr. Vincent van der Vinne pinxit.
Originalens størrelse: 42 × 28,5 cm.

skriptstadiet¹³) og de delte således skæbne med Frederik III's plante- og blomsterbilleder.

Ligesom Holland havde været højborg for tulipanfeberen, indtog kunstnere fra dette land naturligt nok også en førende stilling med hensyn til den kunstneriske gengivelse af planterne og i fremstillingen af egentlige plantetegninger, ikke mindst hvad angår de af tiden så yndede prydblomster. Med deres prangende former og farver var disse ganske i samklang med barokens sans for effekt, det pompøse og overdrevne, og såvel in vivo som i malerisk eftergørelse indtog de deres naturlige plads i denne periodes indstilling og livsopfattelse. Disse betragtninger gælder dog ikke Heerfort-Spitzmachers allerede behandlede del af den foreliggende samling af plantetegninger, men har alene relation til den sidste del af værket, som udelukkende består af tavler med akvareller af havens blomsterplanter, fremstillet af hollandske kunstnere.

Hovedmassen af disse i alt 43 tavler, nemlig 38, er tegnet og malet af *Vincent van der Vinne*. De er udført i strålende farver og gør et stærkt indtryk, sådan som de i samlingen følger umiddelbart efter Spitzmachers figurer, der såvel hvad angår objekterne selv som gengivelsen af deres former og farver er mere matte. Van der Vinnes akvareller fremtræder dog med næsten for megen effekt. Den rent kunstneriske virkning ville utvivlsomt have været større ved en noget mere afdæmpet udførelse, hvorved de også i tegningen vel kunne være kommet noget nærmere de blomster, hvis naturlige fremtoning det dog må være målet at finde et udtryk for i en billedsamling af denne art.

De afbildede planter hører alle til de mest yndede blandt datidens prydvækster. Rækken indledes med to tavler med billeder af tulipaner, voldsomme i deres størrelse og svungne former, hvorpå følger, hvad van der Vinnes andel angår, 11 tavler med akvareller af nelliker, 14 med gengivelser af hvidlige, blålige og rødlige hyacinter og sluttelig 11 forestillende haveranunkler i forskellige farvenuancer.

I sin botaniske gennemgang af samlingen hævder *Lind*¹⁴), at kunstneren skulle være Frans Hals' eleven *Vincent (I) van der Vinne* (1629-1702). Denne kunstner er dog ikke særlig kendt som plantetegner, og en nærmere undersøgelse synes da også at vise, at det ikke er ham, men hans sønnesøn *Vincent (II) Laurenszoon van der Vinne* (1686-1742) fra Haarlem, som har udført de foreliggende blomstertegninger. Han er netop særlig kendt som maler af blomster og planter, og det navnetræk, som findes på alle de 38 tavler, er utvivlsomt hans¹⁵).

De resterende 5 tavler har deres berettigede plads i samlingens sidste del, idet de alle forestiller smukke haveblomster. De fire er anbragt blandt

van der Vinnes nellikeakvareller, og her hører de for så vidt også hjemme, idet der på hver af de tre er afbildet to nelliker, medens kun een nellike er gengivet på den fjerde. Samlingens sidste tavle endelig er en akvarel forestillende fire blomster af *Tropæolum majus*, en dengang forholdsvis ny haveplante, der hos Block⁶⁾ omtales som „Nasturcium Indicum, som somme kalde gule Ridderspore.“ Alle de fem tavler adskiller sig fra de øvrige blandt andet derved, at de er mindre, hvorfor de er opklæbet på blade i værket format.

Det er dog ikke det eneste, som udmærker dem frem for de andre akvareller i samlingen. De er nemlig langt smukkere og finere udført end disse. Den elegance, hvormed de fremtræder, og den sans for detaillén, som præger dem, vidner om, at de er malet af en kunstner, som til fulde mestrede sin metier: den minutiøse gengivelse af blomsten, ikke mindst hvad formen angår. Enhver enkelthed er medtaget, og tegningen, især af nellikeblomstens krusede blade, er så fuldkommen, som den kan være.

Tropæolum-tavlen bærer da også navnet *Jan van Huysum*, den højt ansete hollandske blomstermaler, som levede 1682 til 1749 og i sin levetid nød ry for at være alle tiders største kunstner på sit specielle felt. Derfor kunne han glæde sig ved som kunder at have fyrster og rigmænd, der undertiden betalte 1000 fl. eller endog mere for et enkelt billede. Nellike-tavlerne er ikke signerede, men lighedspunkterne mellem de fem tavler taler for, at også disse er malet af van Huysum.

Som allerede nævnt er det da en særdeles heterogen samling af blomsterbilleder, der her foreligger. Og dette gælder såvel motiverne som kunstnerne og den tid, hvorfra tavlerne stammer. Som det nu fremtræder, er tavleværket, som omtalt, formentlig samlet i det 18. århundrede.

¹⁾ Holger Hjelholt: *Falsters Historie*, I, 1934, passim. — ²⁾ E. Dam: *De danske Apotekers Historie*, I, 1925, 481 ff. — ³⁾ J. Lind: *Apoteker C. Heerfordts Herbarier*. (*Botanisk Tidsskrift*, bd. 36, 1919, 1-19). — ⁴⁾ *Smaalandske Tegnelser*, 6. juli 1655 (*Rigsarkivet*); jvfr. Hjelholt (se note 1) 316. — ⁵⁾ S. st. 1. maj 1657. — ⁶⁾ S. st. 8. maj 1656; jvfr. Hjelholt (se note 1) 316. — ⁷⁾ Fritz Arnheim: *Gustav-Adolfs Gemahlin Maria-Eleonora von Brandenburg*, IV. (*Hohenzollern-Jahrbuch*, 11. Jahrg. 1907, 199). — ⁸⁾ *Berättelse om H. M. enke-drottning Maria Eleonoras flykt ur Sverige*, afgiven af fröken Anna Sofia von Bülow. (*Nya handlingar rörande Skandinaviens historia*, XI, 1836, 42, 44). — ⁹⁾ H. C. Bering Liisberg: *Kunstkammeret*, 1897, 82, 186, note, hvilket stemmer med de tavler fra andre kilder, som nu er indbundet sammen med Heerfort-Spitzmachers billeder. — ¹⁰⁾ Se s. 90. — ¹¹⁾ Hans Rasmussøn Block, *Horticultura Danica*. *Hvorledis en zirlig oc nyttig Urte-Hawe i Dannemareck kand anrettis, beprydis oc ved Mact holdis*. Kbh. 1647. — ¹²⁾ Claus Nissen: *Die botanische Buchillustration*, I, 1951, 68. — ¹³⁾ Nissen (se note 12) 79. — ¹⁴⁾ S. 2 (se note 3). — ¹⁵⁾ J. Knoef: *Het etswerk van Vincent van de Vinne*. (*Maandblad voor beeldende Kunsten*, 11. jaarg. 1934, 73-80). — ¹⁶⁾ S. 72 (se note 11).